

Natalia Łukasiewicz, natalia.lukasiewicz@student.uw.edu.pl
Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych

Muzea w Egipcie w opinii użytkowników portalu TripAdvisor

Słowa kluczowe: muzeum, Egipt, opinie użytkowników, TripAdvisor

Abstrakt:

Turystyka muzealna jako forma turystyki kulturowej staje się coraz bardziej popularnym zjawiskiem. Muzealnicy dokładają wszelkich starań, aby podnieść atrakcyjność ekspozycji i rozszerzać ofertę turystyczną. Ponadto jednym z zadań muzeów jest przechowywanie i udostępnianie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Niniejszy artykuł przedstawia muzea znajdujące się w Egipcie, kraju o bogatej, wciąż jeszcze odkrywanej historii. Głównym celem jest przedstawienie atrakcyjności turystycznej muzeów w Egipcie, mierzonej na podstawie opinii zamieszczonych przez użytkowników portalu społecznościowego TripAdvisor. Ewidencja wykazała 93 instytucje muzealne, które poddano analizie ilościowej. Następnie przeprowadzono analizę jakościową dziesięciu muzeów z największą liczbą recenzji. Przeanalizowano 12 357 opinii w języku polskim i angielskim, aby wykazać jak turyści oceniają poszczególne elementy decydujące o atrakcyjności turystycznej muzeów takich jak: zbiory, ekspozycja, siedziba muzeum, działalność muzeum. W artykule przytoczono wybrane opinie zamieszczone przez użytkowników na portalu TripAdvisor.

Wprowadzenie

Muzea pełnią istotną rolę w turystyce, jako ważne świadectwo kultury i historii danego regionu. Według definicji Międzynarodowej Rady Muzeów⁴⁵ „muzeum jest trwale istniejącą instytucją, nie nastawioną na osiąganie zysku, służącą społeczeństwu i jego rozwojowi, otwartą dla publiczności, która pozyskuje, konserwuje, udostępnia i wystawia w celu badawczym, edukacyjnym lub dla rozrywki materialne i niematerialne świadectwa ludzi oraz ich środowiska” [*Kodeks etyki ICOM dla Muzeów 2007*]. Historia muzeów we współczesnym rozumieniu sięga końca XVIII wieku. Jednak instytucje spełniające warunki definicji istniały wiele wieków, a nawet tysiącleci przed tą datą.

Przedmiotem rozważań przedstawionych w niniejszym artykule są muzea Egiptu, kraju zlokalizowanego na terenach o bogatej historii, o ogromnej spuściźnie materialnej i niematerialnej wypracowanej przez największe i najstarsze cywilizacje świata. Już w starożytności ówczesni Egipcjanie otaczali się przedmiotami nacechowanymi znaczeniem filozoficzno-religijnym, będącym wyrazem dążenia do nieśmiertelności. Ogromne zbiory tworzyli przy okazji wyprawiania zmarłego w zaświaty, prócz mumifikacji wyposażając go w najpotrzebniejsze przedmioty świadczące o zamożności i wysokiej pozycji zmarłego. Przykładem może być chociażby skarbiec grobowy Tutenchamona odkryty w 1922 roku, znalezione tam obiekty stanowią znaczną część zbiorów współczesnego Muzeum Egipskiego w Kairze [Żygulski 1982].

Według muzeologów termin muzeum wywodzi się od słowa *muzejon*, odnoszącego się do starożytnych instytucji poświęconym nauce i sztukom wyzwolonym, a więc m.in. astronomii, medycynie, matematyce, literaturze, historii, muzyce. Muzejon znajdował się na terenie Egiptu w Aleksandrii. Oprócz słynnej Biblioteki Aleksandryjskiej mieściły

⁴⁵ Pozarządowa organizacja, działająca we współpracy z UNESCO od 1946 roku. Jej głównym celem jest dbanie o interesy podlegających jej placówek.

się tam ogrody: zoologiczny i botaniczny, obserwatorium astronomiczne czy sale operacyjne [Żygulski 1982].

Po podbiciu tych terenów przez Arabów i wprowadzeniu islamu, działania mające na celu kolekcjonowanie przedmiotów leżały w gestii władców z kolejnych dynastii panujących np.: Omajjadów, Abbasydów, Fatymidów, Seldżuków, Ajubidów, Mameluków oraz władców Osmańskich. Sztuka podporządkowana była przede wszystkim religii, a jej dorobek prezentowany jest obecnie w muzeach sztuki islamu. Arabski odpowiednik muzeum to *mathaf*, czyli miejsce, gdzie przechowywane są cenne rzeczy [Dziekan 2016].

Nie ulega zatem wątpliwości, iż współcześnie istniejące muzea w Egipcie stanowią ważny element na mapie turystycznej tego kraju, przyciągający przede wszystkim miłośników historii i sztuki starożytnej, ale też będący alternatywą, dla chcących urozmaicić sobie nieco wypoczynek w jednym z wielu egipskich kurortów, w ramach wycieczek fakultatywnych. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie opinii turystów na temat muzeów jako atrakcji turystycznej Egiptu. Terminem „atrakcja turystyczna” definiuje się obiekty, które stanowią przedmiot zainteresowania turystów i przyciągają ruch turystyczny [Kurek 2011]. W obecnych czasach muzea odgrywają istotną rolę w turystyce, nierzadko determinując zaistnienie danych miejscowości na mapach turystycznych [Wyszowska, Jędrusiak 2017]. Badania opierają się na analizie wpisów użytkowników portalu społecznościowego TripAdvisor, gdyż to Internet jest obecnie podstawowym źródłem informacji, od którego wielu turystów rozpoczyna planowanie swoich podróży.

Metody i zakres badań

Podjęcie badań miało na celu sprawdzenie, na podstawie liczby zamieszczonych opinii na portalu TripAdvisor, które muzea w Egipcie są najpopularniejsze wśród turystów. Podczas analizy opinii zamieszczonych na portalu TripAdvisor, uwagę skupiono na następujących kwestiach:

- na jakie elementy funkcjonowania muzeów turyści zwracają uwagę w swoich opiniach?
- czy turyści postrzegają egipskie muzea jako atrakcję turystyczną?
- czy można zaobserwować zróżnicowanie przestrzenne muzeów na terenie Egiptu w zależności od stopnia ich popularności mierzonego liczbą wpisów na portalu TripAdvisor oraz liczbą pozytywnych opinii?

Realizację celu badań przeprowadzono w kilku etapach. Po pierwsze, dokonano ewidencji muzeów w Egipcie na podstawie literatury przedmiotu: przewodników oraz stron internetowych. Po drugie, sprawdzono, czy wszystkie zewidencjonowane muzea znajdują się na portalu TripAdvisor oraz ile z nich zostało ocenionych przez użytkowników portalu do dnia 5 marca 2019 roku. Użytkownicy dokonują oceny obiektów posługując się pięciostopniową skalą (świetne, bardzo dobre, przeciętne, słabe, okropne). Zebrano 13 346 opinii na temat 45 z 93 muzeów w Egipcie. Zauważono również, że ponad 93% opinii dotyczy 10 muzeów, stąd ostatecznie analizie poddano właśnie pierwszą dziesiątkę.

Następnie przeanalizowano dane jakościowe, czyli opinie o 10 najpopularniejszych muzeach, według pięciostopniowej skali. Pod uwagę brano tylko opinie zamieszczone w języku angielskim i polskim.

TripAdvisor jako baza danych na temat opinii turystów

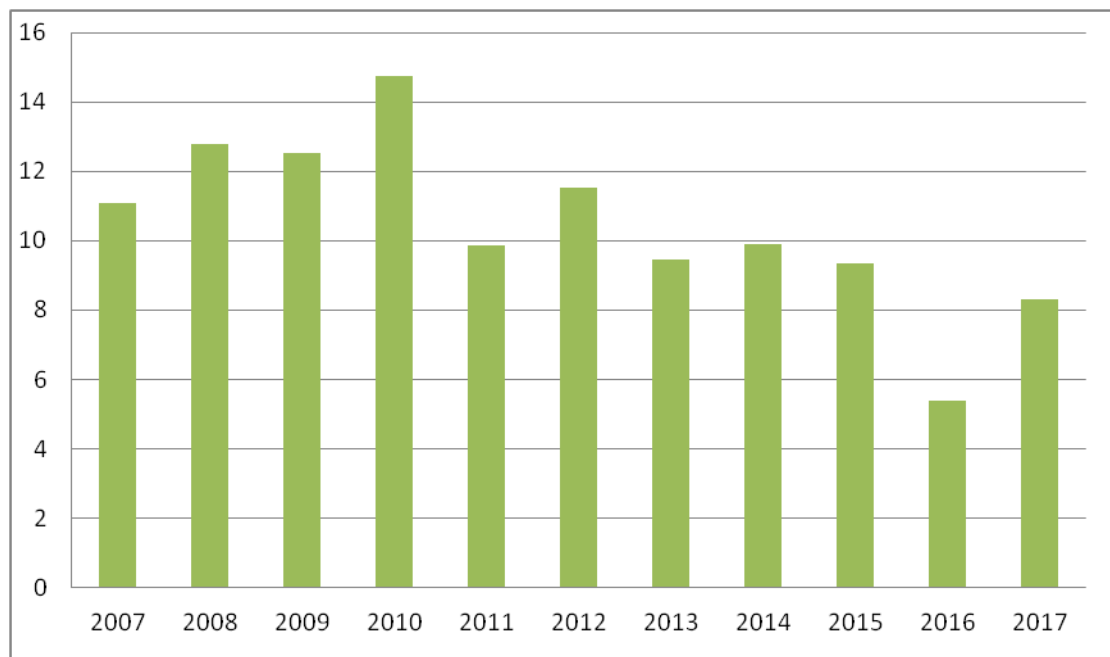
Serwis internetowy TripAdvisor należy do grupy WEB 2.0, zrzeszającej portale powstałe po 2001 roku, których podstawowym celem jest generowanie treści przez użytkowników danego serwisu. Do tej grupy zalicza się takie serwisy jak Facebook, Twitter, Wikipedia, YouTube, Amazon i inne [Maciąg 2013]. Wśród nich wykształciła się grupa serwisów, w których turyści mają możliwość wymiany doświadczeń związanych

z podróżami. Znaleźć można tam opinie dotyczące oferty turystycznej, poszczególnych atrakcji, bazy noclegowej i wiele innych. Spośród wielu portali tego typu (np. WikiTravel, World66 czy Virtual Tourism), TripAdvisor jest wymieniany jako najpopularniejszy z nich [Miguéns i in., 2008].

Założony w 2000 roku TripAdvisor określany jest największą na świecie stroną internetową poświęconą turystyce. Świadczy o tym chociażby liczba ponad 730 milionów opinii, które dotyczą 8,1 miliona obiektów turystycznych, w tym bazy noclegowej, gastronomicznej czy atrakcji turystycznych. Miesięcznie stronę odwiedza średnio 490 milionów użytkowników z 49 krajów na świecie. Strona ta umożliwia także porównywanie cen zebranych z ponad 200 witryn rezerwacyjnych [<https://tripadvisor.mediaroom.com/us-about-us>, dostęp: marzec 2019]. Na stronie wymienionych jest 975 tysięcy atrakcji turystycznych z całego świata. Do 2017 roku turyści na portalu zamieścili ponad 115 miliona fotografii z podróży [<https://expandedramblings.com/index.php/tripadvisor-statistics/> dostęp: marzec 2019]. Użytkownicy TripAdvisor, podobnie jak każdego portalu społecznościowego, mają możliwość utworzenia konta na portalu, z którego mogą generować i korzystać z wygenerowanych informacji oraz nawiązywać kontakty z innymi zarejestrowanymi użytkownikami. Badacze tego zjawiska [np. J. Tribe 2016] dostrzegają coraz więcej korzyści dla rozwoju branży turystycznej, jakie daje możliwość dzielenia się opiniami wśród społeczności wirtualnej [Tribe 2016, cyt. za Zajadacz 2017]. Wśród zalet tego zjawiska wymienia się poprawę kreatywności, a pracownicy branży turystycznej mają także okazję na ewaluację świadczonych usług wykorzystując efekty tzw. „kolektywnej inteligencji” [Zalewski 2007, dostęp marzec 2019]. Jednak dostrzega się również wady tego zjawiska, szczególnie jeśli chodzi o prowadzenie badań na podstawie wygenerowanych treści. Najważniejsza z nich to ogromna ilość informacji generowanych w zasadzie nieprzerwanie, stąd też trudności ze zbieraniem danych. Problemem może być także obiektywność generowanych opinii, choć obecnie istnieje wiele sposobów na sprawdzenie wiarygodności użytkowników tego typu portali społecznościowych.

Muzea w Egipcie

Arabska Republika Egiptu, której stolicą jest Kair, leży w północno-wschodniej części kontynentu afrykańskiego i w zachodniej części Azji. Liczba mieszkańców wynosi prawie 98,5 mln, powierzchnia całkowita kraju to ok. 1 mln km², z czego 94% stanowią pustynie [CAPMAS 2019]. Egipt na przełomie XIX i XX wieku był krótko kolonią francuską, następnie należał do Wielkiej Brytanii. Odzyskał niepodległość 28 lutego 1922 roku jako królestwo. Od 1953 roku jest republiką, na czele państwa stoi prezydent. Warto tu wymienić Gamal Abdel Nassera, wielkiego modernizatora Egiptu, rządzącego w latach 1958-1970. Dbął on o rozwój kulturalny państwa zakładając szkoły, meczety, ale również wspierał działalność muzeów. Niemal 30 lat Egiptem władał Hosni Mubarak odsunięty od stanowiska wskutek protestów związanych z tzw. Arabską Wiosną, która w Egipcie wybuchła w styczniu 2011 roku. Za jego rządów Egipt stał się potęgą na rynku turystycznym. Obecnie funkcję prezydenta sprawuje były generał Abdel al-Fattah as-Sisi, wybrany w demokratycznych wyborach w maju 2014 roku [Encyklopedia PWN marzec 2019].

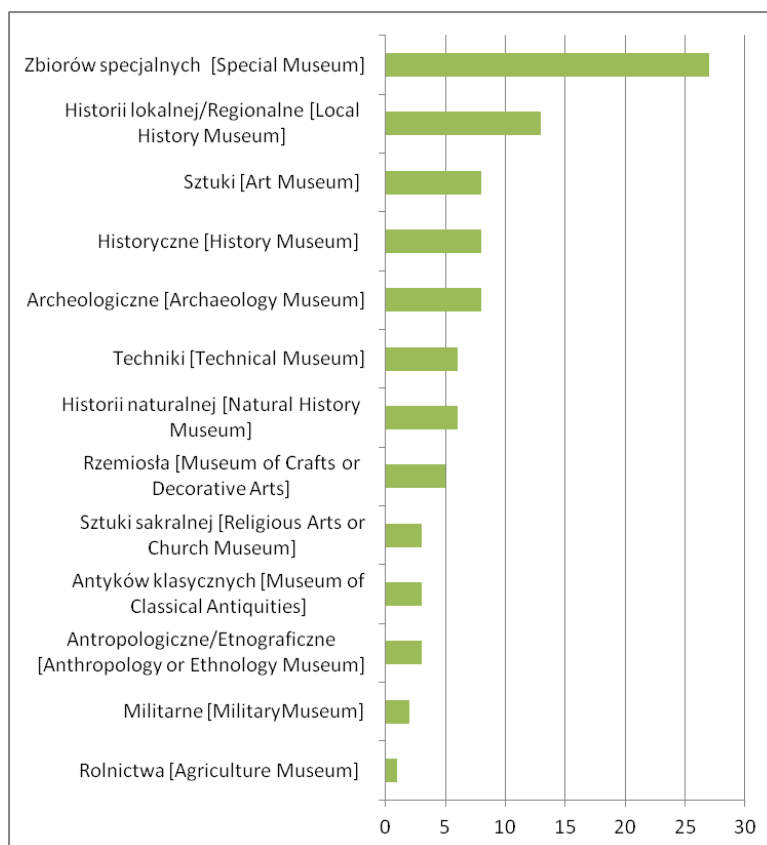

Ryc. 1. Liczba turystów odwiedzających Egipt (mln)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.e-unwto.org.

Według raportu Światowej Organizacji Turystyki UNWTO z 2019 roku [UNWTO Egipt: *Country-specific...2019*], na liczbę turystów odwiedzających Egipt wpływ miała sytuacja polityczna, a szczególnie ważną cezurę stanowi wybuch protestów w ramach tzw. Arabskiej Wiosny. W roku poprzedzającym wspomniane wydarzenia Egipt odwiedziła rekordowa liczba prawie 15 milionów turystów (ryc. 1.) Po 2011 roku liczba ta spadła do około 10 milionów, a w 2016 roku nawet 5,4 milionów. Turyści decydujący się na przyjazd, pozostawali z reguły w zamkniętych kurortach nad Morzem Czerwonym lub Morzem Śródziemnym, biura turystyczne rezygnowały z organizacji wycieczek fakultatywnych do większych miast, w tym stolicy [UNWTO Egipt: *Country-specific...2019*].

Ewidencję egipskich muzeów przeprowadzono przede wszystkim na podstawie publikacji *Museums of the World 2014*, stanowiącej kompleksowe opracowanie dotyczące muzeów na świecie. Baza muzeów zawartych w publikacji była również bezpłatnie dostępna na stronie internetowej wydawnictwa, obecnie dostęp do niej jest ograniczony oraz płatny. Dane z 2014 roku zostały uzupełnione przez analizę przewodnika turystycznego *Lonely Planet* z 2015 roku oraz danych publikowanych na stronie internetowej Egipskiego Urzędu ds. Turystyki [<http://www.egypt.travel/>, dostęp marzec 2019]. Zewidencjonowano 93 muzea. Podział muzeów w Egipcie według typów dostosowano do typologii zaproponowanej przez autorów publikacji *Museums of the World 2014*. Oparty jest on na kryterium funkcjonalno-rzeczowym. W przypadku Egiptu najwięcej jest muzeów zbiorów specjalnych (27), a także muzeów historii lokalnej (13), muzeów sztuki (8), historycznych (8) oraz archeologicznych (8) (ryc. 2). Większość, tzn. 53 muzea zlokalizowane są w stolicy Egiptu, Kairze.

Ryc. 2. Muzea w Egipcie według typów funkcjonalno-rzeczowych

Źródło: Opracowanie własne.

Jeśli chodzi o wielkość ruchu turystycznego, nie znaleziono danych dla poszczególnych muzeów. Według egipskiej Centralnej Agencji Mobilizacji Publicznej i Statystyki CAMPAS⁴⁶ w badaniu prowadzonym w 66 muzeach w okresie 2015-2016, liczba odwiedzających wynosiła 3,2 miliona osób. To prawie 26% procentowy spadek względem 2014 roku, w którym odnotowano 4,3 miliona osób [Egypt Today 2017, dostęp marzec 2019]. Najpopularniejszym według turystów jest Muzeum Egipskie w Kairze. W 2018 roku opublikowano na portalu turystycznym *Cairo360.com* wyniki badania prowadzonego w dniu święta Sham El-Nessim, które miało miejsce 9 kwietnia. Tego dnia muzeum odwiedziło blisko 3 tys. turystów zagranicznych oraz 1,2 tys. turystów krajowych [https://www.cairo360.com/article/sights-travel/record-breaking-number-of-tourists-visit-the-egyptian-museum/, dostęp marzec 2019]. Jest to również najstarsze muzeum na Bliskim Wschodzie. Powstanie datuje się na 1835 rok, a jego założycielem był Auguste Mariette, francuski egiptolog i pierwszy dyrektor Egipskiego Departamentu ds. Starożytności. Od 1902 roku ma swoją siedzibę przy Placu Tahrir w specjalnie zaprojektowanym, dwukondygnacyjnym budynku w stylu neoklasycystycznym. Zabytki zostały uporządkowane chronologicznie, na parterze znajdują się m. in. rzeźby z okresu Nowego Królestwa oraz kolekcja papirusów i monet. Na pierwszym piętrze umieszczono eksponaty związane z dwiema ostatnimi dynastiami rządzącymi Egiptem oraz galerię portretów fajumskich, dział poświęcony z mumifikowanym zwierzętom oraz salę z królewskimi mumiami. Najwięcej miejsca zajmuje ekspozycja artefaktów z grobowca Tutenchamona odkrytych w 1922 przez Howarda Cartera w Dolinie Królów. Wśród nich znajdują się sarkofagi wraz ze złotą maską, złoczone rydwany, łoża, biżuteria, rzeźby oraz kolekcja lasek, gdyż – jak udowodniono – liczne deformacje kości utrudniały młodemu faraonowi chodzenie. Podczas zamieszek

⁴⁶ Central Agency for Public Mobility and Statistics

związanych z tzw. Arabską Wiosną w Kairze muzeum zostało splądrowane, zniszczono dwie mumie, ponad 50 obiektów zaginęło. Tylko połowę z nich udało się odnaleźć i po renowacji umieszczono je na specjalnej wystawie „Damage and Restored” [Daily News Egypt 2013].

Wyniki badań

Wyznaczone podczas pierwszego etapu badań dziesięć najpopularniejszych muzeów wśród użytkowników portalu TripAdvisor poddano analizie ilościowej, która wykazała 12 357 recenzji dla badanej grupy (tab. 1.). Opinie pozytywne stanowiły tu znaczną większość: „świetne” 61% oraz „bardzo dobre” 26%. Neutralne opinie („przeciętne”) wyraziło 10%, natomiast negatywne 3% (2% „złe”, 1% „okropne”).

Tab. 1. Ocena najpopularniejszych (wg liczby opinii) muzeów w Egipcie w TripAdvorsor

Muzeum		Liczba ocen						%
		świetne	bardzo dobre	przeciętne	słabe	okropne	suma	
1	Muzeum Egipskie	4898	1838	656	178	66	7636	61,79
2	Muzeum Sztuki Starożytnej w Luksorze	921	295	69	8	6	1299	10,51
3	Egipskie Muzeum Papiirusu	277	256	212	54	26	825	6,68
4	Muzeum Łodzi Solarnej	444	197	44	7	7	699	5,66
5	Muzeum Nubijskie	350	164	35	4	0	553	4,48
6	Klasztor Świętej Katarzyny	265	127	61	12	11	476	3,85
7	Muzeum Koptyjskie	130	79	25	6	2	242	1,96
8	Muzeum Narodowe w Aleksandrii	104	99	31	3	2	239	1,93
9	Wioska Faraonów	91	70	41	9	12	223	1,80
10	Muzeum Gayer Anderson	121	29	13	1	1	165	1,34
	SUMA	7601	3154	1187	282	133	12357	100,00

Źródło: opracowanie własne.

W pierwszej dziesiątce znalazły się muzea reprezentujące niemal każdy typ: trzy muzea archeologiczne, dwa sakralne oraz po jednym muzeum antyków klasycznych, zbiorów specjalnych, techniki, historii lokalnej i sztuki. Sześć z tych muzeów znajduje się w Kairze, pozostałe mają swoje siedziby w Aleksandrii, Luksorze, Asuanie, a także u podnóża gór Świętej Katarzyny i Synaj na Półwyspie Synaj.

Najbardziej popularne wśród turystów jest Muzeum Egipskie w Kairze. Świadczy o tym największa liczba wpisów na portalu TripAdvisor (ponad 7,6 tys.), które stanowią ponad 60% ogółu recenzji zamieszczonych dla analizowanych dziesięciu muzeów, z czego blisko 90% stanowią opinie pozytywne, tzn. według skali przyjętej na portalu TripAdvisor „świetne” i „bardzo dobre”. Kolejnym w rankingu jest Muzeum Sztuki Starożytnej w Luksorze, którego dotyczyło ponad 10% recenzji. Egipskie Muzeum Papiirusu znalazło się na trzecim miejscu z ponad 6% opinii.

Następny etap to analiza jakościowa poszczególnych opinii o badanych muzeach. Większość z nich (64%) została zamieszczona w języku angielskim. Znaczny udział recenzji w języku polskim (8%) odzwierciedla popularność tej destynacji turystycznej także wśród Polaków. Według danych Polskiej Izby Turystyki przytoczonych na portalu *Egypt Independent*, w 2017 roku Egipt odwiedziło ponad 121 tysięcy Polaków, jesteśmy zatem szóstą nacją pod względem liczby przyjazdów [<https://www.egyptindependent.com/over-120k-polish-visitors-to-egypt-in-2017-expected-to-rise-in-2018-polish-official/>, dostęp: marzec 2019].

W opinii badaczy, o atrakcyjności muzeów decyduje wiele elementów, które można zawrzeć w następujących grupach: zbiory, ekspozycja, siedziba muzeum, a także działalność muzeum [Medlik 1995, cyt. za Wyszowska, Jędrusiak 2017]. Zaczynając od analizy pierwszego na liście Muzeum Egipskiego (ryc.3.) pozytywne opinie przede wszystkim skupiały się na zbiorach. Podkreślano zwłaszcza ich wartość historyczną oraz mnogość eksponatów, np.:

„Niezapomniane: W Muzeum Egipskim w Kairze byliśmy kilka lat temu. Ogrom niezwyklej eksponatów, które prezentują historię starożytną jest nieopisany. To trzeba zobaczyć i poczuć. Muzeum podzielone jest na zbiory i ułożone chronologicznie. Największe wrażenie zrobiły na mnie ogromne posągi oraz mumie. Zwiedzanie oczywiście z przewodnikiem, niestety zbyt krótkie” [2 marca 2019].

„Dom dla egipskich skarbów: To cudowne miejsce wszystkie egipskie skarby pod jednym dachem. Wcale nie wydawało mi się brudne, wszystko było utrzymane w dobrym stanie. Jedyłą rzeczą, która mi się nie podobała, była toaleta, faktycznie bardzo zaniedbana i brudna, ale to nie zepsuło mojej wizyty. Nie można wносить aparatów fotograficznych ani kamer, ochroniarze skanują nawet bagaże także bez oszustw. Wszelkie próby zrobienia zdjęcia kończą się po prostu usunięciem z muzeum. Wielu turystów narzeka na brak klimatyzacji, ale ze względu na grube mury, wcale nie odczuwa się panującego na zewnątrz upału. Artefakty same w sobie są wspaniałe, zawsze marzyłam o tym, żeby zobaczyć słynną maskę Tutenchamona i inne przedmioty znalezione w jego grobowcu. Za dodatkową opłatą można wejść do specjalnego pomieszczenia, gdzie przechowywane są mumie. Bardzo dobrym pomysłem jest wynajęcie przewodnika, który oprowadzi nas po muzeum opowiadając o poszczególnych zabytkach i historii Egiptu. Nasz przewodnik sprawiał wrażenie bardzo kompetentnego. Myślę, że każdy, kto przyjeżdża do Kairu powinien zobaczyć Muzeum Egipskie” [8 sierpnia 2008, tłumaczenie własne].

W negatywnych recenzjach turyści narzekali najczęściej na samą siedzibę, która sprawiała wrażenie od dawna niesprzątej i zaniedbanej, również działalność muzeum pozostawiała wiele do życzenia:

„Katastrofa: Byłam bardzo rozczarowana. Sam budynek wyglądał jak po trzęsieniu ziemi. Droгоценne zabytki pokryte kurzem, w dodatku niezabezpieczone, tak, że każdy mógł je dotykać, w salach ekspozycyjnych nie było nadzoru. Nasz przewodnik jak i większość personelu, sprawiała wrażenie miłych ale nieprofesjonalnych” [27 lipca 2018, tłumaczenie własne].

Wśród negatywnych opinii przytaczano również przypadki kradzieży pieniędzy w kasach muzeum:

„Oszustwo: Byłam w muzeum kilka miesięcy temu. Zostałam okradziona przez kasjera, dałam banknot 200 dolarowy, ale kasjer wydał mi resztę mówiąc, że dałam

100 dolarów. Uświadomiłam sobie to dopiero później, co zrujnowało całe wspomnienie wizyty w muzeum” [1 sierpnia 2018, tłumaczenie własne].

Ryc. 3 Główne wejście do Muzeum Egipskiego w Kairze
Źródło: <https://commons.wikimedia.org> (dostęp: marzec 2019).

Ryc. 4 Fasada Muzeum Sztuki Starożytnej w Luksorze
Źródło: <https://commons.wikimedia.org> (dostęp: marzec 2019).

Luksorskie Muzeum Sztuki Starożytnej (ryc.4.) jest muzeum archeologicznym zlokalizowanym pomiędzy innymi popularnymi atrakcjami turystycznymi: Świątynią w Luksorze i Świątynią w Karnaku. Użytkownicy pozytywnie odnoszą się do siedziby muzeum i organizacji ekspozycji:

„Wspaniałe muzeum: Nowy budynek otwarty w 1975 roku z nowoczesnym układem ekspozycji, przestronny i klimatyzowany. Zbiory opisane także w języku angielskim, dobrze oświetlone, miły personel. Co za ulga, po wizytach w innych egipskich muzeach, to się wyróżnia” [12 grudnia 2017, tłumaczenie własne].

„Piękne zabytki z Doliny Królów: Muzeum jest otwarte od 9 do 14 i potem od 17 do 19. Trzeba wykupić dodatkowe pozwolenie na robienie zdjęć. Bardzo dobrze zaplanowana ekspozycja znajdująca się na dwóch piętrach. Wizyta zajmuje 60-90 minut. Można tu podziwiać mnóstwo ciekawych artefaktów znalezionych podczas wykopalisk archeologicznych prowadzonych w okolicy np. ogromne posągi wykonane alabastru czy piaskowca” [15 stycznia 2018, tłumaczenie własne].

Negatywne opinie skupiały się na niekompetencji pracowników oraz podważały zasadność istnienia tego typu muzeum w pobliżu strefy archeologicznej, która sama w sobie przedstawia nieocenioną wartość, podczas gdy w muzeum ekspozycja jest dosyć uboga:

„Okropna cena: Spodziewałem się informacji o Luksorze i o Egipcie, geografia, historia, przyroda itp. A tu tylko budynek do magazynowania posągów i trzech mumii. Brak informacji o eksponatach poza podstawowymi datami powstania. Koszt

to 70 lub 80 funtów egipskich. Nie warte czasu ani pieniędzy” [12 stycznia 2012, tłumaczenie własne].

„Czy Egipcjanie naprawdę zasługują na turystów?: Chociaż muzeum jest dużo lepiej zorganizowane niż Muzeum Egipskie w Kairze uważamy, że 100 funtów jest nieco wygórowaną kwotą i dużo lepszą alternatywą jest odwiedzenie pobliskich stref archeologicznych, czy świątyń w Karnaku i Luksorze. Ekspozycje są imponujące, muzeum nowoczesne z klimatyzowaną restauracją, która w trakcie naszej wizyty była jednak zamknięta. Jediną rzeczą, która psuje naszą opinię jest poczucie, że muzeum jest ogromnie zaniedbane przez pracowników. Dotarliśmy do muzeum około południa, wiedząc, że przerwa w zwiedzaniu rozpoczyna się o 14.00. Spędziliśmy w Muzeum około półtorej godziny, ale to nie wyczerpało naszej ciekawości. Lecz wtedy zauważyliśmy kroczącego za nami ochroniarza brzęczącego kluczami. Wciąż zostało 25 minut do zamknięcia a on wyraźnie dawał do zrozumienia, że chce byśmy wyszli. W końcu udało nam się przeciągnąć wizytę do 13:55 pomimo wyraźnego niezadowolenia pracowników, którzy mamrotali na nas pod nosem. Skandaliczne zachowanie pracowników jednej z największych atrakcji Luksoru skutecznie zniechęciło nas do kolejnych wizyt” [25 maja 2016, tłumaczenie własne].

W opiniach dotyczących Muzeum Papirusu użytkownicy zwracają uwagę zwłaszcza na jego działalność:

„Ciekawe doświadczenie: Bardzo ciekawe doświadczenie, można pooglądać piękne kolorowe papirusy, prześledzić proces ich tworzenia i odróżnić prawdziwy papirus od tego, zrobionego z materiałów zastępczych. Można też kupić jakiś na pamiątkę lub na prezent i dostać certyfikat autentyczności. Niektóre robią wrażenie” [23 lipca 2015].

„Świetne miejsce: Podczas naszej wizyty w Kairze, odwiedziłem z żoną Muzeum Papirusu. Świetne miejsce, aby nauczyć się czegoś o metodzie wytwarzania papieru wykorzystującej papirus. Można także podziwiać piękne obrazy wiszące na wystawie. W muzeum znajduje się także sklep, gdzie można zakupić prace artystów wykonane na papirusie, opatrzone certyfikatem potwierdzającym ich autentyczność. Rhami, pracownik muzeum, był kompetentny i chętnie dzielił się z nami swoją wiedzą. Świetnie się bawiłem podczas pobytu tam. Kupiłem trzy obrazy, które następnie zostały odpowiednio zwinięte i przygotowane do transportu. Idealne na prezent. Polecam to miejsce, gdy będziecie w Kairze” [21 listopada 2016, tłumaczenie własne].

Negatywne opinie skupiały się przede wszystkim na wygórowanych cenach pamiątek:

„Słaba jakość: Bardzo dobrze bawiłam się podczas samej wizyty, kiedy przewodnik prezentował jak wytwarzany jest papier z papirusu oraz jak powstają malowidła. Jednak nie byłam zadowolona z dokonanego zakupu. Myślałam, że kupuję co innego niż faktycznie dostałam. Wyobraźcie sobie moje zdziwienie, gdy po powrocie do domu z Egiptu, otworzyłam tubę ze zwojem i zobaczyłam malowidło o dużo gorszej jakości, niż te, które oglądałam na wystawie, ani te w sklepie” [28 marca 2016, tłumaczenie własne].

„Ciekawe aczkolwiek odrobinę nudne: Do najciekawszych miejsc w Egipcie nie mogę tego muzeum zaliczyć. Pokazano nam jak się robiło papirus, ale w sposób nieporywający (przynajmniej dla mnie). Uważam, że to była strata czasu [2 czerwca 2014].

O wartości Muzeum Łodzi Solarnej w Gizie (ryc.5.) świadczy przede wszystkim atrakcyjność eksponatów oraz ich dobry stan:

„Niesamowicie dobrze zachowana łódź faraona Chufu: Niesamowite, że łódź faraona Chufu przetrwała w tak dobrym stanie przez 4500 lat, wygląda jakby została zrobiona wczoraj” [3 lutego 2019, tłumaczenie własne].

„Niesamowite odkrycie: trudno uwierzyć, że starożytni Egipcjanie zbudowali tę łódź aby przenieść faraona w zaświaty...” [12 lutego 2019, tłumaczenie własne].

Negatywne opinie dotyczyły siedziby muzeum, niektórzy narzekali również na sposób jej utrzymania i konserwacji:

„Skaza w krajobrazie: nie udało mi się zwiedzić ze względu na ograniczenie czasowe, jednak czekając w kolejce do piramidy zauważyłem, że ten nowoczesny budynek naprawdę psuje widok piramid” [15 kwietnia 2017, tłumaczenie własne].

„Dwie gwiazdki za tanią naprawę: Gdy w końcu dotarliśmy do Gizy zamiast do piramid weszliśmy do Muzeum Łodzi Solarnej. Łódź jest niesamowita, starożytni Egipcjanie byli prawdziwymi mistrzami, także w budowaniu łodzi. Historia znalezienia łodzi jest bardzo ciekawa, warto poświęcić czas na dokładne zapoznanie się z nią. Teraz, co mi się nie podobało. Pamiętajmy, że ta łódź ma przynajmniej 4 000 tysięcy lat. Spacerując wokół eksponatu zauważyłem, że po prawej stronie dziobu jedna z desek poluzowała się i wystawała. Jestem pewien, że starożytni konstruktorzy, byliby zachwyceni, gdyby zobaczyli jak współcześni naprawili tę usterkę, otóż załatwili to przy pomocy taśmy klejącej!. Poważnie? Taśma klejąca podtrzymująca deskę liczącą 4 000 tysięcy lat? Czy to jakiś żart? Chyba muzeum powinno przekazać opiekę nad tymi artefaktami jakiejś prywatnej firmie, najlepiej zachodniej lub europejskiej, bo to ich luźne podejście „inshallah” do konserwacji spowoduje, że łódź ulegnie bezpowrotnie zniszczeniu. TAŚMA KLEJĄCA? POWAŻNIE?” [3 października 2017, tłumaczenie własne].

Ryc. 5. Zrekonstruowana łódź solarna. Muzeum Łodzi Solarnej w Gizie

Źródło: <https://commons.wikimedia.org> (dostęp: marzec 2019).

Ryc. 6. Muzeum Nubijskie w Asuanie

Źródło: <https://commons.wikimedia.org> (dostęp: marzec 2019).

W przypadku Muzeum Nubijskiego (ryc.6.) znajdującego się w Asuanie również zwracano uwagę na charakter zbiorów, ale także i przejrzystą ekspozycję:

„Mała kolekcja. Pięknie eksponowana: Kolekcja jest dosyć niewielka, ale bardzo dobrze wyeksponowana. Wystarczy niespełna godzina zwiedzania. Niektóre eksponaty są naprawdę piękne, posągi urzędników czy kapłanów, mogłyby być pominięte przy większych kolekcjach, samodzielnie prezentowały się oszłamiająco” [13 grudnia 2018, tłumaczenie własne].

„Utracona Nubia: Muzeum to pozycja obowiązkowa dla turystów odwiedzających Asuan. Bardzo dobrze zaprojektowana wystawa, z ciekawymi opisami objaśniającymi historię zabytków. Jednak należy wymienić dwa problemy: 1. Muzeum jest zamykane na długą sjęstę w środku dnia, także radzę przyjechać tam przynajmniej dwie godziny przed planowaną przerwą. A jeśli czytacie wszystkie opisy i chcecie obejrzeć wszystkie sale to nawet 3 godziny będą niewystarczające 2. Oświetlenie wystaw było zbyt ciemne co utrudniało mi odczytanie niektórych opisów, można użyć latarki [30 maja 2006, tłumaczenie własne].

O muzeum zamieszczono jedynie 5 negatywnych recenzji, w których przede wszystkim skarżono się na niekompetentny personel oraz niedziałającą klimatyzację.

„Niedziałająca klimatyzacja: Odwiedziliśmy muzeum wczoraj i niestety klimatyzacja nie działała, co uczyniło naszą wizytę bardzo nieprzyjemną. Bardzo czekaliśmy na wizytę, ponieważ polecano nam to muzeum. Pozytywne opinie na temat ekspozycji sprawdziły się. Jednak samą wizytę źle wspominamy ze względu na temperaturę panującą w środku, nawet ściany parzyły. Udało nam się wytrzymać półtorej godziny, choć muzeum zasługuje, aby poświęcić mu więcej czasu” [14 sierpnia 2012, tłumaczenie własne].

„Słabo wyposażony budynek i wystawa: Egipt dostosowuje ceny atrakcji turystycznych do kursu euro i dolara, dlatego opłata za wstęp została podniesiona odpowiednio do 60 i 30 funtów egipskich (osoby dorosłe i studenci), co nie jest tanie. Strażnicy muzealni rozmawiają albo słuchają muzyki w muzeum, co przeszkadza. Nie ma nawet przewodnika, ani nikogo, kto mógłby ci coś opowiedzieć. Zamiast tego próbują cię wyrzucić o 20:30 nawet jeśli oficjalnie zamykają o 21:00. Nie było to przyjemne doświadczenie [10 kwietnia 2015, tłumaczenie własne].

Pozytywne opinie o Klasztorze Świętej Katarzyny (ryc.7.) mieszczącym się u stop gór Świętej Katarzyny i Synaj, użytkownicy zamieszczali przede wszystkim ze względu na wyjątkowe połączenie architektury z przyrodą oraz jego wartość duchową, np.:

„Miejsce warte zwiedzenia: Zwiedzanie Klasztoru Świętej Katarzyny jest połączone z zejściem, z Góry Mojżesza. Klasztor wspaniale wkomponowuje się w krajobraz. Na kompleks klasztoru składa się kilka budynków, m.in. Kościół Przemienienia czy Kaplica Krzewu Gorejącego, gdzie Mojżeszowi ukazał się anioł Boży w płomieniu ognia. Miejsce warte zwiedzenia ze względu na historię. Jeden minus atrakcji stanowią dzieciaki, żebrzące o jałmużnę albo posilek oraz wszechobecne tam koty” [22 września 2017].

„Najlepsza atrakcja turystyczna do tej pory: Pokochałem ten klasztor Mnich, który był naszym przewodnikiem był świetny i pokazywał nam najciekawsze rzeczy, otrzymaliśmy także bezpłatne zdjęcia klasztoru.. Miałem możliwość ucałowania relikwii Świętej Katarzyny. Byłem bardzo zadowolony, mnisi może nie są bardzo przyjaźni,

ale należy to zaakceptować. Podczas tej podróży nauczyłem się dużo więcej niż podczas innych wycieczek. Proponuję też odwiedzić piramidy w Kairze, Muzeum Egipskie oraz polecam snorkling w Morzu Czerwonym [25 lutego 2012, tłumaczenie własne].

Negatywne opinie dotyczyły przede wszystkim dosyć trudnej dostępności transportowej, która biorąc pod uwagę prezentowane zbiory nie rekompensuje turystom wysiłku, np.

*„**Najnudniejsze miejsce na Ziemi:** Odwiedziliśmy Klasztor Świętej Katarzyny podczas wakacji w Sharm El Sheikh. Polecam oszczędzenie pieniędzy, ponieważ miejsce jest bardzo nudne. To trzygodzinna podróż z hotelu przez pustynię i skały, które mimo że jałowe są w rzeczywistości najciekawszym punktem podróży i świadectwem ludzkiego ducha, gdy zobaczysz trudne warunki, w których żyją Beduini. Sam klasztor jest bardzo mały i całość można zobaczyć w około 10 minut. Możesz odwiedzić kościół, ale nie meczet. Miejsce pewnie będzie bardziej interesujące, jeśli jesteś religijny”.* [3 września 2008, tłumaczenie własne].

*„**Rozczarowanie:** Jedno nudniejszych miejsc jakie odwiedziłem, rozczarowanie gorącym krzewem i Studnią Mojżesza. Jeżeli dla kogoś stanowi to wartość duchową to zachwalać nie trzeba, ale przyjazd w góry tylko do tego klasztoru to pomyłka. Góra Synaj za to na 5+ a klasztor traktował bym jako dodatek do tej wyprawy”* [22 sierpnia 2018].

Ryc. 7. Klasztor Świętej Katarzyny
Źródło :<https://commons.wikimedia.org>
(dostęp: marzec 2019).

Ryc. 8. Muzeum Koptyjskie w Kairze –
wejście główne
Źródło: <https://commons.wikimedia.org> (dostęp:
marzec 2019).

Najwięcej pozytywnych opinii o mieszczącym się w Kairze Muzeum Koptyjskim (ryc.8.) dotyczyło wyjątkowości przedstawionych zbiorów, a więc sztuki związanej z religią koptyjską. Dla turystów to bardzo interesujący, ale niezbyt oczywisty temat, gdyż Egipt kojarzony jest przede wszystkim z islamem, który został zaimplementowany w VII wieku i obecnie wyznaje go ponad 90% obywateli tego kraju. Natomiast religia koptyjska jest dużo starsza i wywodzi się właśnie z Egiptu, obecnie Koptowie stanowią mniejszość religijną.

*„**Warte odwiedzenia:** Krótki spacer po dawnym forcie i wiele do zobaczenia, tutaj w tej koptyjskiej dzielnicy Kairu. Muzeum, ruiny przy wejściu i kościół za nimi są warte*

kilku godzin twojego czasu i stanowią alternatywę dla tego, co obecnie jest w dużej mierze muzułmańskim krajem” [21 listopada 2018, tłumaczenie własne].

*„**Fantastyczne muzeum warte odwiedzenia:** Muzeum Koptyjskie zostało niedawno odnowione i jest pięknie rozplanowane, odsłania wspaniałe dzieła sztuki koptyjskiej. Szczególnie interesujące są zabytki pokazujące nawiązania chrześcijańskich symboli do sztuki Starożytnego Egiptu takich jak np. klucz życia. Istnieje możliwość wypożyczenia audioprzewodnika w języku angielskim, za niewielką cenę, a dzięki temu mamy możliwość usłyszeć dużo ciekawych informacji o obiektach znajdujących się w poszczególnych salach. Za audiprzewodnik płacisz w kasie kupując bilet wstępu do muzeum. W sklepie z pamiątkami można nabyć także przewodnik książkowy [9 kwietnia 2012, tłumaczenie własne].*

Krytyczne uwagi użytkownicy wypowiadali w odniesieniu do działalności muzeum, podkreślali zwłaszcza brak opisów artefaktów czy niekompetencję pracowników:

*„**Co za rozczarowanie:** Jesteśmy zawiedzeni tym muzeum głównie z powodu całkowitego braku informacji na temat tego, na co patrzymy. Wszyscy pracownicy / strażnicy w muzeum byli muzułmanami, więc nie byli w stanie odpowiedzieć na żadne pytania. Nie było personelu z wyjątkiem kilku strażników, którzy zdecydowali się zamknąć wcześniej, chociaż byliśmy tam tylko kilka minut i dosłownie wypchnęli nas z budynku. Byliśmy tam jedynymi turystami i oczywiście nie obchodziło ich, że rujnują naszą wizytę. Również toaleta, do której zabrano nas, była absolutnie obrzydliwa, niewiarygodnie brudna, a drzwi nawet się nie zamykały. Zwiedzanie tego muzeum było dobrym przykładem tego, co nas tak rozczarowało podczas naszej wizyty w Kairze i Egipcie jako całości - ludzi gotowych wziąć twoje pieniądze, a następnie nie martwić się o to, że za te pieniądze chcesz skorzystać, dowiedzieć się, zobaczyć. Podobnie jak w większości miejsc, które odwiedziliśmy w Egipcie, chcieli nas po prostu wciągnąć, a następnie wyrzucić tak szybko, jak to możliwe, przy jak najmniejszym nakładzie czasu i wysiłku” [4 maja 2012, tłumaczenie własne].*

Narodowe Muzeum w Aleksandrii dostało wiele pozytywnych opinii dzięki ekspozycji, która umożliwia prześledzenie zwiedzającym historii Egiptu:

*„**Miejsce warte odwiedzenia:** Właściwie to zapierające dech w piersiach miejsce pełne historycznej pasji sprawia, że czujesz, jakbyś przeszedł przez różne stulecia i kultury będąc cały czas w jednym budynku. Spędziliśmy tam ponad 2 godziny” [28 września 2018, tłumaczenie własne].*

*„**Wspaniałe odkrycie:** Muzeum Narodowe w Aleksandrii okazało się dla nas wielkim odkryciem, znajduje się w centrum, w pałacyku zaprojektowanym we francuskim stylu. W trzech salach znajdują się eksponaty przedstawiające bogatą historię Egiptu od epoki faraonów ,przez czasy grecko-rzymskie, ponadto znajdują się tu przykłady sztuki koptyjskiej i islamu. Muzeum wypełniło nam czas, gdyż okazało się, że słynne muzeum Sztuki Grecko-Rzymskiej jest zamknięte z powodu remontu. Muzeum Narodowe w Aleksandrii posiada eksponaty wypożyczone z innych placówek oraz wyjątkową kolekcję zatopionych skarbów wydobytych z portu w Aleksandrii. Najbardziej podobały mi się koptyjskie maski i greckie rzeźby oraz znakomita biżuteria i rzeczy należące do egipskiej rodziny królewskiej. Muzeum Narodowe w Aleksandrii jest dużym urozmaiceniem w tym wielkim mieście. Pozwala poznać całą historię Egiptu bez konieczności podróżowania po kraju. Jest też dobrą alternatywą dla Muzeum Egipskiego w Kairze. Posiada także sklep z pamiątkami, w którym można kupić*

przewodniki, książki, czy repliki eksponatów. Wstęp to 30 funtów egipskich [24 listopada 2012, tłumaczenie własne].

Negatywne opinie dotyczyły przede wszystkim lokalizacji i kiepskiego oznakowania muzeum oraz niekompetencji personelu:

*„**Nie polecam:** pracownica muzeum ciągle rozmawiała przez telefon komórkowy i krzyczała na nas, że nie możemy robić zdjęć. W innej sali, strażnik powiedział, że nie możemy robić zdjęć jeśli nie wykupiliśmy pozwolenia. Wydaje mi się, że po prostu chciał wyludzić od nas pieniądze. Muzeum samo w sobie może być, ale obiektem brakuje podpisów z datami czy innymi ciekawostkami. Jedyne kilka nic nie znaczących zdań na temat całej wystawy. Mam nadzieję, że obsługa zmieni podejście do turysty” [28 sierpnia 2017, tłumaczenie własne].*

*„**Ciekawe:** Muzeum wymaga dopracowania i lepszej opieki. Artefakty są rażąco zaniedbane, pokryte pyłem, co czyni je podatnymi na uszkodzenia. Atmosfera w środku jest po prostu niezdrowa, wszędzie pełno brudu i kurzu, do tego jeszcze zapach jest okropny. Miałam poczucie, że jestem w opuszczonym i zaniedbanym miejscu, gdzie brakuje podstawowych środków czy personelu, aby utrzymać muzeum. To brak szacunku dla tych skarbów, ale także i dla odwiedzających muzeum [21 lipca 2017, tłumaczenie własne].*

Wioska Faraonów znajdująca się na obrzeżach Kairu stanowi niejako skansen, gdzie znajdują się repliki starożytnych budowli i gdzie eksponuje się dziedzictwo niematerialne, rękodzieło, tradycje poprzez makiety czy wykorzystując aktorów odgrywających sceny ze starożytnego Egiptu. Turyści z reguły pozytywnie oceniają tę formę przedstawienia i pomysł:

*„**Bardzo pouczające i inspirujące:** zabraliśmy nasze dzieci 5 i 9 lat. Bardzo nam się podobało. Dostępne jest kilka opcji zwiedzania, my wybraliśmy wycieczkę łodzią i trasy z przewodnikiem. Dzieciom podobał się rejs oraz warsztaty z wytwarzania papirusu, pokazy na żywo przedstawiające tradycyjną kuchnię i rolnictwo. Jedyne problemem była pogoda, było okropnie gorąco a zwiedzaliśmy w godzinach porannych. Następnym razem rozważymy wizytę bliżej wieczora, gdyż muzeum otwarte jest do 20.00” [15 września 2016, tłumaczenie własne].*

*„**Idealne miejsce do nauki o Egipcie:** Przeczytałam wiele recenzji, które mówiły, że to miejsce jest za drogie i faktycznie jest drogie. Jednak byłam szczęśliwa, że mogłam wydać pieniądze na tak wartościowe doświadczenie. W tym miejscu w przystępny sposób można poznać historię Egiptu. Podczas wycieczki statkiem można zobaczyć wiele scen przedstawiających kulturę starożytnego Egiptu. Druga część wizyty jest prowadzona przez przewodnika. Spędziłam tu około trzech godzin, dla mnie było to zdecydowanie ciekawe doświadczenie i nauka” [7 sierpnia 2010, tłumaczenie własne].*

Niektórzy jednak narzekali na formę ekspozycji podkreślając, że nie została dostosowana do różnych grup wiekowych, np.:

*„**Okropne:** To najgorsza katastrofa To była jedyna rzecz w Egipcie, której żałowałam. Najpierw podróżujesz łodzią i obserwujesz, jak ludzie udają, że robią różne rzeczy. Na przykład ktoś będzie „piłował” na fałszywym drewnie; po prostu porusza piłą tam i z powrotem. To jak przejażdżka w wesołym miasteczku - nie robisz żadnych*

przystanków i nie zadajesz pytań. Następnie przechodzisz przez „muzea” (musisz zapłacić za nie w ramach wstępu).. Pokoje są bardzo małe i (ogólnie) składają się ze złych replik i dioram. Nie ma nic autentycznego, a dioramy składają się ze źle zrobionych lalek. Jediną ciekawą rzeczą w tym miejscu jest rejs jachtem wzdłuż Nilu (za dodatkową opłatą)” [7 listopada 2017, tłumaczenie własne].

Ryc. 9. Dziedziniec Muzeum Gayer-Anderson

Źródło: <https://commons.wikimedia.org> (dostęp: marzec 2019).

Ryc. 10. Wnętrze Muzeum Gayer-Anderson
Źródło: <https://commons.wikimedia.org> (dostęp: marzec 2019).

Ostatnie pod względem liczby opinii jest Muzeum Gayer-Anderson (ryc.9.) w Kairze, gdzie w XVII-wiecznej willi prezentowane są artefakty związane z ówczesnym wystrojem wnętrz (ryc.10.). Dodatkowym atutem jest dogodna lokalizacja w tzw. dzielnicy Islamskiego Kairu, wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

*„**Nie można pominąć:** To wspaniałe muzeum i jest wiele rzeczy, które można tu zobaczyć. Nawet gdybyś był zmęczony wizytą w sąsiedztwie meczetu Ibn Tulun, gorąco polecam odwiedzić to miejsce. Możesz to zrobić we własnym tempie, a w tym muzeum jest wiele pomieszczeń do zobaczenia i każde niepowtarzalne. Trzeba zapłacić za zrobienie zdjęć. Pracownicy pokażą i wytłumaczą różne pokoje, szczególnie za dodatkową opłatą. Tutaj kręcono film „Szpieg, który mnie kochał”. Istnieje również tajne ukryte pomieszczenie, którego nie można znaleźć, chyba że przewodnicy ci to pokażą” [18 stycznia 2019, tłumaczenie własne].*

Pomimo pozytywnych recenzji użytkownicy zwracali uwagę na problem dostępności dla turystów z ograniczoną mobilnością z uwagi na to, że muzeum jest wielopoziomowe, z licznymi zakamarkami i stromymi schodami:

*„**Wiele do zobaczenia, dużo schodów:** Zwiedzaliśmy muzeum z trójką dzieci poniżej 3 lat, było bardzo cicho i nie było zbyt wielu turystów, co nie świadczy o muzeum*

ale o spadku liczby turystów przyjeżdżających do Egiptu. W muzeum jest wiele poziomów i stromych schodów, niestety ze względu na to, że mieliśmy dzieci w wózkach musieliśmy oglądać wystawy na zmianę. Obsługa była bardzo miła, przewodnicy bardzo kompetentni zasypywali nas ciekawymi informacjami i anegdotami. Bilety kosztują około 5 funtów dla mieszkańców i 20 funtów dla turystów” [7 września 2017, tłumaczenie własne].

Wnioski

Podsumowując, największą popularnością cieszyły się muzea archeologiczne, szczególnie Muzeum Egipskie, które ze względu na swoją renomę i wartość historyczną przyciąga wielu turystów. Większość z 93 muzeów objętych badaniem znajduje się w stolicy kraju, zatem niezbyt blisko nadmorskich kurortów. Biorąc pod uwagę przedstawione opinie, o atrakcyjności egipskich muzeów świadczą przede wszystkim wyjątkowe zbiory przedstawiające dziedzictwo kulturowe wypracowane przez tysiące lat egipskiej cywilizacji. Porównując opinie w języku polskim i angielskim nie zauważono istotnych różnic. Spośród 7942 opinii w języku angielskim i 962 w języku polskim, większość zawiera oceny pozytywne (odpowiednio 87% i 89%). Najwięcej z nich dotyczyło Muzeum Egipskiego w Kairze (52% i 72%). W obydwu przypadkach negatywne oceny stanowiły 3% analizowanych opinii. Spośród negatywnych opinii najczęściej odnosiło się do Egipskiego Muzeum Papiirusu (10% w języku angielskim, 9% w języku polskim). Turyści podkreślali mało ciekawą formę prezentacji produkcji papiirusu oraz narzekali na wygórowane ceny pamiątek. Pomimo znacznej większości pozytywnych recenzji na temat prezentowanej dziesiątki muzeów wyłania się niepokojący obraz świadczący, że jeszcze wiele musi się zmienić w funkcjonowaniu muzeów i dostosowaniu do wymagań zachodnich turystów, szczególnie jeśli chodzi o kształcenie kadr przewodników i osób pracujących w muzeach np. opiekunów wystaw. Choć należy także wziąć pod uwagę znaczne różnice pomiędzy turystami z różnych stron świata, po raz pierwszy stykającymi się z kulturą arabską, co może mieć wpływ na obiektywność zebranych opinii.

Bibliografia

- Dziekan M, 2008, *Dzieje kultury arabskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Kodeks etyki ICOM dla Muzeów*, tłum. Waltoś S. Kraków 2007
- Kruczek W. (red.), 2011, *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Maciąg R., 2013, *Pragmatyka Internetu: Web 2.0 jako środowisko*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Miguéns, J., Baggio, R., Costa, C., 2008. *Social media and tourism destinations: TripAdvisor case study*, *Advances in Tourism Research*, 26(28), 1-6
- Museums of the World 2014*, 21st ed., De Gruyter, Munchen 2014
- Sattin A., Lee J., 2015, *Egypt*, Lonely Planet Publications, Carlto
- Tribe J., 2016, *Strategy for tourism*, 2nd ed. Goodfellow Publishers Limited, Oxford
- Wyszowska I., Jędrusiak T., 2017, *Turystyka muzealna*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa
- Zajadacz A., 2017, *Dysatisfakcja w przestrzeni turystycznej. Negatywne opinie użytkowników TripAdvisor na temat głównych atrakcji turystycznych wybranych miast w Polsce*, *Prace i Studia Geograficzne*, 62.3, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa, 63-88
- Żygulski Z., 1982, *Muzea na świecie: wstęp do muzealnictwa*, Państwowe Wydawnictwo naukowe, Warszawa

Źródła internetowe

- Central Agency for Public Mobility and Statistics, <https://www.capmas.gov.eg/> [dostęp: marzec 2019]
- Egipt, w Encyklopedia PWN 2019, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Egipt;4169029.html> [dostęp: marzec 2019]
- Egyptian Museum exhibit puts spotlight on restored artefacts*, Daily News Egypt, <http://www.dailynewsegyp.com/2013/10/23/egyptian-museum-exhibit-puts-spotlight-on-restored-artefacts/> [dostęp: marzec 2019]
- Egyptian Tourism Authority [<http://www.egypt.travel/>, dostęp marzec 2019]
- Egypt: Country-specific: Basic indicators (Compendium)*, UNWTO, <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.5555/unwtotfb0818010020132017201901> [dostęp: marzec 2019]
- Over 120k Polish visitors to Egypt in 2017, expected to rise in 2018: Polish official*, Egypt Independent, <https://www.egyptindependent.com/over-120k-polish-visitors-to-egypt-in-2017-expected-to-rise-in-2018-polish-official/> [dostęp: marzec 2019]
- Record Breaking Number of Tourists Visit the Egyptian Museum*, Cairo360.com, <https://www.cairo360.com/article/sights-travel/record-breaking-number-of-tourists-visit-the-egyptian-museum/> [dostęp: marzec 2019]
- Visitor turnout to Egyptian museums declines by 26% in 2015-2016*, Egypt Today, <http://www.egypttoday.com/Article/1/5300/Visitor-turnout-to-Egyptian-museums-declines-by-26-in-2015> [dostęp: marzec 2019]
- World Tourism Organization, UNWTO; <http://www2.unwto.org/en/country/egypt> [dostęp marzec 2019]
- Zalewski P., 2007, *Osiem cech WEB 2.0*, <https://www.internetstandard.pl/news/Osiem-cech-Web-2-0,107199.html> [dostęp marzec 2019]

Museums of Egypt in the reviews posted on the TripAdvisor service

Keywords: museum, Egypt, user reviews, TripAdvisor

Abstract: Museum tourism, a form of cultural tourism, is becoming an increasingly popular phenomenon. Museologists expend additional care on improving the attractiveness of expositions and extend the available tourism offerings. In addition, one of museum's predominant tasks is to store and share the tangible and intangible cultural heritage. This article presents the museums of Egypt, a country whose rich history is constantly being explored and discovered. The main objective is to present the attractiveness of Egyptian museums, measured from user reviews posted on the TripAdvisor service. A quantitative analysis of 93 institutions was performed. Subsequently, 10 museums with the highest number of user reviews underwent a qualitative analysis. A number of 12 357 user reviews in Polish and English were examined in order to demonstrate how tourists score the attractiveness features of museum collections, expositions, the museum's seat and its institutional activities. The article cites selected user reviews posted on the TripAdvisor service.